

BORIS ILJENKO

I IDEJNE PRETPOSTAVKE KULTURE SAMOUPRAVNOG DRUŠTVIA

Čini mi se, — neophodno je da ambicije svog izlaganja odmah na početku ograničim. Sam sebi bih protivrečio kada bih pokušao da ono što mislim predstavim kao nepriko-snoveni model kulture samoupravnog društva. Takve šeme nema, a sama pomisao na nju prvi je korak na krivom putu.

Ja se zbog toga u ovom izlaganju ograničavam na iznošenje nekih idejnih i društvenih pretpostavki kulture samoupravnog društva i to uopštenih do onog stepena na koje mogu biti teze za jednu koliko toliko koherentnu koncepciju kulturnog razvoja.

Kao polaznu hipotezu koristio bih misao: da samoupravljanje kao oblik organizacije celovitog društva i put kojim se ostvaruje proces oslobađanja čoveka, uspostavlja jedinstvo različitih sfera ljudske delatnosti. Zbog toga se u uslovima samoupravljanja oblast kulturnih delatnosti, koja je u klasičnim formacijama relativno osamostaljena oblast društvene podela rada, može sve potpunije i neposrednije spajati sa drugim sverama aktivnosti u jedinstven proces. Iz tog ugla posmatram i problem integritetnosti kulture u naše društvene tokove, i njen razvoj kao integralnog dela društvene moći radnog čoveka.

NOVA KULTURNA POTREBA

Suštinu i puteve takvog društvenog preobražaja kulture, njenog uklapanja, njenog integrisanja u naše društvo, treba videti u društvenom položaju rada i u odnosima na njemu zasnovanim. Ovakav stav proizilazi iz koncepcije kulture kao integralnog dela sveukupnog razvoja i uloge rada u socijalnom preobražaju društva. Ideja oslobađanja rada je stoga ideja vodilja u menjanju društvenog bića kulture. U toj svojoj funkciji ona ima više aspekata.

Prvo: ona inicira i izražava nove sadržaje i dimenzije kulture koja se zasniva na novim potrebama radnog čoveka. Te nove potrebe proizilaze iz osnovnih interesa i novih mogućnosti ljudi da odlučuju o rezultatima svoga rada. Zbog toga kultura zasnovana na realnim i autentičnim potrebama čoveka ne može biti sredstvo državne politike za okupljanje društvenih snaga oko etatičkih koncepata socijalizma. Ukoliko ta potreba postaje slobodnija i autentičnija razvojem dimenzija interesa radnog čoveka, njegovog saznanja i oslobodene društvene akcije, utoliko će i kulturna politika prestajati da bude metod za pregovore kulturnih snaga sa državom. Međutim, treba se čuvati eventualnih novih jednostranosti. Afirmacija društvenih interesa i kulturnih potreba radnih ljudi nema za cilj monopoliziranu vlada-

vinu proizvođača i proizvodnog rada nad ostalim delovima društva. Oslobađajući postupno društvene odnose svih oblika monopola, dakle i svog sopstvenog, radnička klasa afirmiše opšte društveni interes. Oslobađajući se od svih oblika najamnog odnosa radnička klasa afirmiše odnose slobodnog i društvenog rada u čitavom društvu.

Drugo: osnova kulture je nova potreba „probudena“ u procesu oslobađanja rada, u pravu na raspolaganje rezultatima svoga rada a ne indoktrinirana vrednost prosvetarstvom kao idealnim modelom odnosa u kulturi. Na tim osnovama i radni proces kao oblik udruženog rada dobija neprotivrečni i neotuđujući karakter. On prestaje da bude osnova protivrečnosti umnog i fizičkog rada, mašiniziranog rada i odlučivanja, duhovne i materijalne sfere, „glave“ i „ruku“, kulture kao sektora odvojenog proizvođača od sredstava za proizvodnju. U tom smislu se može govoriti o vraćanju otuđene potrebe čoveku, o vraćanju kulture u neposredni proizvodni proces i njegovom preobražaju u kvalitetu neposrednih rezultata u predmetu rada i odnosu prema radu.

Treće: dohodak i robna proizvodnja predstavljaju i društveno-ekonomski okvir ovakvih procesa. Sistem, zakon i odnosi dohotka u našim uslovima ne obnavljaju stare strukture nasleđene od kapitalizma upravo zbog toga što razvijaju dalje ljudsku reprodukciju u pravcu neograničenog podrštvljavanja proizvodnje i celokupnog društvenog života čoveka na bazi: društvene svojine, ukidanje najamnih odnosa, likvidacije klasičnih protivrečnosti društvene podela rada i ostvarenja slobodne i svesne aktivnosti svih subjekata društva. Postojeće disproporcije u kulturi, (nedovoljan materijalni nivo, razni oblici zastarelosti, nepismenost, neravnomerna mreža institucija, nejednaki uslovi komunna itd.) ne mogu se rešavati napadom na sistem i odnose dohotka i restauracijom administrativnih odnosa, već postepenim uklanjanjem svih društvenih, obrazovnih, materijalnih, organizacionih i drugih prepreka razvoju strukture potrošnje ličnog dohotka radnog čoveka, odnosno većem učešću kulturnih potreba u njemu. Jednostrane kritike sistema dohotka često u suštinu izražavaju težnju da se interesi kulture svedu na staleške interese i dobiju povlašćenu poziciju u društvenoj podeli rada. Upravo zbog toga „opasnost“ za kulturu od „neprosvećenih masa“ koristi se za odbranu budžeta kao materijalne pozicije administrativnih odnosa u kulturi i sistema hijerarhije i prava nadređenih čoveku. Međutim, s obzirom na pravac i karakter našeg društvenog razvika, integracije kulture u njegov tok pretpostavlja re-

šenje ovakvih autoritarnih sistema, odumiranje etatičkih struktura i njihovo postepeno zamenjivanje strukturama koje odgovaraju zajednici slobodnih ljudi, proizvođača, kroz proces odumiranja kulture kao nadređenog i u sebi osamostaljenog dela ljudskog rada.

Često se u obračunavanju sa sistemom dohotka operiše sa šundom. Vezivanje kulture sa sistemom dohotka nema za cilj povlađivanje lošem ukusu i snižavanje nivoa umetnosti. Borba za masovnu kulturu znači akciju za masovno korišćenje najvrednijih kulturnih rezultata. Kiča, mediokritike produkcije bilo je u svim sistemima. To je svojevrsan vid otuđenja koji se ne može vezivati za sistem dohotka, jer cveta u administrativnom načinu regulisanja kulturne produkcije u mnogo drastičnijim, mnogo raširenijim vidovima. Socijalni koreni ove pojave vide se mnogo dublje, u specifičnim oblicima svesti formiranoj na konkretnim uslovima otuđenog rada. Put oslobađanja proizvođača tih protivrečnosti u takvim uslovima je vezivanje kulture za sistem dohotka, jer je to i put stvaranja uslova za razvijanje novih i viših kulturnih potreba. Takav pogled na socijalne uzroke ove šund-kulturne produkcije, u stvari, trebalo bi da podstiče subjektivne snage društva na organizovanu idejnu borbu za kriterijume, za vrednosti protiv svih zloupotreba, monopola koji se formiraju u ovom delu društvene produkcije.

KULTURA KAO SASTAVNI DEO DRUŠTVENOG RADA

Kultura samoupravnog društva mora biti kultura najširih slojeva ljudi. Savremenoj teoriji kulturnog razvika nije strana ova misao, kao što joj nisu strane ni njene tehnokratske i prosvetarske stranputice. Jedna: da kultura postaje kultura najširih slojeva samim tehničkim razvitkom industrijskom proizvodnjom i komunikacijom izdavačke delatnosti, filma, televizije, radija i dr. Druga: da je kultura bliža čoveku ukoliko mu se više kulturnih vrednosti indoktrinira. I jedna i druga varijanta rešenja vide u kvantitativnoj transmisiji kulturnih dobara a kultura samoupravnog društva se ne može samo na to svesti jer izražava dublje socijalne promene.

Dakle ne radi se samo o tome da čovek postane „kulturniji“ u građanskom značenju te vrednosti, nego da kultura postane sastavni deo društvenog rada, da se neposredno poveže sa materijalnom proizvodnjom; da se promenom čoveka u proizvodnji menja njegov položaj u čitavom društvu; da njegovo pravo da odlučuje o rezultatima svoga rada ne bude uže „privredno“, nego društveno